

Философията
на образованието
и образованието
по философия

ТУНИЗИЙСКАТА РЕПУБЛИКА – ДЕМОКРАЦИЯ
И ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ 2019

Олга Стоянова-Енчева*

REPUBLIC OF TUNISIA – DEMOCRACY AND 2019
PARLIAMENTARY ELECTIONS

Olga Stoyanova-Encheva

Abstract: The present article analyzes the correlation between democracy, public opinion and the electoral process. For this purpose, it explores and presents the events in the Republic of Tunisia which lead to the parliamentary elections in 2019. The difficult negotiations to form a government, as well as the status of the country in relation to the world freedom index are further explored.

Keywords: Tunisia, democracy, public opinion, parliamentary election, World Freedom Index

2019 е изключително важна и решаваща година за съдбата на Тунизийската република. Гражданите на Тунис преживяват смъртта на първия демократично избран президент на страната – Бежи Каид Есебси, и им се налага отново да взимат отговорни решения, за да зададат посоката на развитие на държавата. Общественото мнение, важен фактор за всяко демократично общество, е изменчиво и разединено по време на кампаниите за избор на президент и на народни представители. То е отражение на социалното, икономическото, религиозното и политическото разслоение на тунизийското общество. Младата демократична държава все още няма добре развита политическа култура и установени традиции в провеждането на политически избори, които да не са манипулирани и с предопределен резултат.

Настоящата статия анализира корелацията между демокрацията, общественото мнение и изборния процес в Тунис. За целта се

* **Олга Стоянова-Енчева** – главен асистент, доктор, Философския факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“; e-mail: o.stoyanova@ts.uni-vt.bg

изследват и представят събитията, довели до провеждане на парламентарни избори в републиката през 2019 г., съпътстващите ги трудни преговори за сформирание на правителство, както и статусът на държавата спрямо индекса на свобода в света.

Съотнасяйки статуса на Тунис от гледна точка на свободата К. Наама констатира, че „през 2010 г. международната неправителствена организация „Репортери без граници“ поставя Тунис в червената графа „Враг на интернет“. Едва ли тогава някой е предполагал, че тъкмо виртуалната мрежа ще стане ракета носител на един исторически процес“ (Наама 2016: 46). Едно от най-известните сравнителни изследвания, което използва качествени методи за дефиниране на „свободата в света“, е на Фрийдъм хаус (Freedom House). То се провежда ежегодно от 1972 г. насам и макар че измерва степента на свобода, неговите индекси могат да се отнесат и към демокрацията. Специално за страните в преход Фрийдъм хаус разработва методика, която е значително по-прецизна в сравнение с обичайния подход при анализирането на „свободата в света“. Използват се индикатори в две измерения – политически свободи (10 индикатора) и граждански свободи (15 индикатора) – и на тяхна основа държавите в света се подреждат по скала с три степени – свободни, частично свободни, несвободни¹. Тези критерии почти не са променяни с течение на времето. Демокрацията е разглеждана като политическа система, в която хората свободно избират своите управляващи измежду конкуриращи се групи и индивиди, които не са предварително подбрани от правителството (Канев, Тодоров 2014: 17).

Индексите на Фрийдъм хаус са най-популярните и най-често използвани в изследванията и анализите на държави в процес на демократичен преход. Според тях през 2010 г. Тунис е със статут на несвободна държава, а през март 2015 г. е определена като единствената (освен Израел) свободна държава в региона на Близкия изток и Северна Африка за 2014 г. В последния си доклад от 2020 г. Фрийдъм хаус отново определя статута на държавата като свободен и ѝ дава 70 от максималните 100 точки (като 32 т. са за политически права и 38

¹ **Freedom House** 2020: Freedom in the World Research Methodology. [<https://freedomhouse.org/reports/freedom-world/freedom-world-research-methodology>, дата на достъп: 03.04.2020]

т. са за граждански свободи)². По този начин държавата бележи повишение в индекса с 1 точка в сравнение с предходната година. Ако се направи сравнение на страната с други държави от същия регион, трябва непременно да се отчете напредъкът ѝ по отношение на процеса на демократизация. В същия доклад на Фрийдъм хаус от 2020 г. Египет получава 21 точки и е определена със статут на несвободна държава (като 7 т. са за политически права и 14 т. – за граждански свободи), Алжир получава 34 точки и също е определена със статут на несвободна държава (като 10 т. са за политически права и 24 т. – за граждански свободи). Либия получава едва 9 от 100 точки (като съответно 1 т. е за политически права и 8 т. – за граждански свободи) и също, разбира се, е дефинирана със статут на несвободна държава. От своя страна, Мароко е със статут на частично свободна държава с получените 37 т. (като 13 т. са за политически права и 24 т. – за граждански свободи). С цел да се демонстрира достигнатото високо ниво на свобода на Тунис през 2019 г. като държава, принадлежаща към региона на Северна Африка, страната ще бъде сравнена с демократичната Република България, която в същия доклад е със статут на свободна държава и е получила 80 т. (едва с 10 т. повече), като 34 т. са за политически права и 46 т. – за граждански свободи³, т.е. България има едва 2 точки повече от Тунис за политически права и 8 т. повече за граждански свободи, второто от които е очаквано. Тези данни показват политическото, институционното и социалното израстване на Тунис в периода от революцията през 2010 до изборите през 2019 г.

От тази гледна точка парламентарните избори и последвалите ги преговори за сформирание на правителство са ключови както за устойчивото развитие на демокрацията в Тунис, така и за формирането на обществено мнение. Това проличава най-силно при вземане на решения от гражданите по отношение на политиката. Т. Калейнска посочва, че „съществуването и функционирането на парламентарна демокрация [...] е пряко подчинено на съществуването на формални структури за разделение на властите и на различните ме-

² **Freedom House** 2019: Countries and Territories. [<https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>, дата на достъп: 03.04.2020]

³ Пак там.

ханизми, чрез които се събира и прилага колективното гражданско мнение, каквото са и изборите“ (Kaleynska 2016: 136).

След успешното сваляне на президента Бен Али от власт в Тунис и провеждат първите си свободни избори, с които се избира Учредително събрание, натоварено с отговорната задача да изработи нова конституция и да проведе избори за ново правителство. Политическият преход в страната върви повече от успешно до лятото на 2013 г., през което има няколко случая на политически убийства. Вследствие на това опозицията организира протести срещу управляващата партия. Политическата обстановка е изключително напрегната и се създават предпоставки за дестабилизация на страната. Именно тези събития налагат формирането на Квартет за национален диалог. Той изиграва основна роля за деескалацията на обстановката и инициира преговори между водещите политически сили в страната. С негова помощ се подготвя и подписва компромисно споразумение, което укрепва сигурността в държавата. Според Р. Карамихалева насилието, радикализмът и политическите убийства са строго осъдени от широката общественост. „Това, което отличава Тунис най-много, е успешното измъкване от несигурната постреволюционна обстановка, която толкова лесно подвежда към насилие и конфликти. Страната, която започва революциите от Арабската пролет, показва, че е възможно светска и демократична държава да се роди от хаоса на революцията. Противопоставя се на насилието със силата на диалога и на гражданското общество. Нобеловата награда за мир не е признание само за Квартета за национален диалог, тя е и за Тунис като успешния символ на Арабската пролет“ (Карамихалева 2015).

Обществените нагласи и очаквания в хода на революцията и в процеса на демократизация са от изключителна важност за бъдещето на демокрацията в Тунис. Утвърдителното обществено мнение за процеса на демократизация е гарант за стабилност и устойчивост на институционалните и политическите реформи.

Според проучване на Международния републикански институт (в САЩ) към 2014 г. тунизийските граждани все още нямат доверие в политическите партии и се надяват на по-добър живот и на икономически растеж, но вече имат изградена ясна представа как трябва да изглежда политическата им система и се уповават спокой-

но на четвъртата власт – медиите. Според тунизийците държавата върви бавно, но сигурно към демократичен преход. По данни на проучването привържениците на желанието за демократично управление са около 50%. Голяма част – 15–20% – от гражданите са аполитични или обезверени. Интересен е сравнително високият процент от населението, което смята, че „при някои обстоятелства недемократичната система е за предпочитане“, а близо една трета от гражданите оправдава отсъствието на демокрация в управлението „при някои обстоятелства“ (Williams and Associates 2014: 15). Според Д. Узунова: „те отправят призив за отърсване от всички ограничения, от бремето на културата и цивилизацията, за еманципация на естествения човек“ (Узунова 2018: 15). Данните от проучването доказват, че вероятно твърденията, че не всички тунизийски граждани милеят и копнеят за демокрация, имат обосновка и са правдоподобни. Може би в тунизийското общество идеологемата за прехода от авторитаризъм към демокрация не е толкова популярна, колкото смятат западните анализатори. Слабост на изследването е, че липсват достатъчно конкретни данни при уточняването на термина „някои обстоятелства“ и на неговото съдържание.

Що се отнася до политическия живот, между 57% и 65% от анкетираните смятат, че партиите в Тунис се стремят само към получаване на власт с цел лична облага. Едва 5–6% от тях считат, че партиите защитават националните интереси на страната (Williams and Associates 2014: 31). Липсата на доверие в представителите на политическите партии и на управляващите като цяло не е присъща за демократичните страни. Този факт още веднъж доказва, че Тунис има да извърви много дълъг път, за да преодолее липсата на доверие към управляващите, като първо трябва да се променят обществените нагласи вътре в самата страна.

Друг изключително важен акцент в настоящото проучване е ролята на религията (в частност на исляма) в управлението на държавата. Според изследването на тунизийското обществено мнение от 2014 г. половината от гражданите смятат, че принципите на исляма трябва да бъдат съобразени при изготвянето на законите и в процеса на правене на политика. Това е ясен показател, че в арабските страни религията и политиката никога не могат да бъдат напълно

разделени. Тунис трябва да намери свой собствен вариант, в който ислямът и демокрацията да съществуват паралелно като два фактора за благополучното управление на държавата. Двете крайни позиции на респондентите – на тези, които смятат, че Тунис трябва да се основава на законите на исляма, и на тези, според които религията няма място в политиката – са сравнително равно представени – по около 20% от анкетираните (Williams and Associates 2014: 31).

В контекста на демократичния преход важен елемент се явяват приемането на новата тунизийска конституция през 2014 г. и провеждането на демократични парламентарни избори на 26 октомври 2014 г., където мнозинство печели антиислямистката партия на Бежи Каид Есебси Нидаа Тунес. През декември същата година Есебси печели президентските избори с 55,68%. Като си подсигурият мнозинство в правителството, той успява да наложи визията си за Тунис без особени затруднения. Есебси оставя след себе си една незавършена революция, в която няма ясен победител. Като резултат политическата стабилност в Тунис „виси на косъм“, въпреки че това като цяло въобще не е ново явление в световен мащаб. Смъртта на лидерите в новоизградените демокрации изключително често води до демократична регресия. Стремящите се към власт хора често се възползват от създадения вакуум на лидерството, а „политическата демагогия е основен инструмент при всяка една социална промяна. Тя е основно средство за лансиране на приемливи популярни обяснения за събитията чрез въздействащи образи“ (Бузов 2017: 170).

Непосредствено преди провеждането на изборите тунизийските граждани са разединени – голяма част от тях нямат ясно изявена гражданска позиция и висока политическа култура. До 2011 г. политическата власт исторически е концентрирана изцяло в ръцете на президента, а гражданите избират номинално. С промените в конституцията от 2014 г. властта се разпределя равномерно между парламент и президент, като парламентът е натоварен със задачата да ръководи ежедневните дела в държавата. Асамблеята на народните представители се състои от 217 депутати, избирани по регионална система за пропорционално представителство със затворени листи с метода на най-голям остатък – т.нар. „метод на Хър“. Тъй като листите са затворени, избирателите не могат да изразяват предпочитание и да променят реда на кандидатите в тях, т.е. нямат право

на преференции. Според чл. 55 от тунизийската конституцията не се предвижда правен праг за получаване на места в парламента⁴.

Според официални данни, обявени от Върховния независим орган за избори, общият брой регистрирани избиратели, които отговарят на условията за гласуване на парламентарните избори, е 7 065 885 души, като от тях 6 680 339 граждани са регистрирани в Тунис и 385 536 – в чужбина. От тях 49% са жени, а приблизително една трета са на възраст под 35 години. Броят на избирателите, регистрирани за националните избори през 2019 г., отбелязва значително увеличение в сравнение с регистрираните 5 369 843 избиратели за местните избори през 2018 г. и с 5 306 334 избиратели, регистрирани за президентските и законодателните избори през 2014 г. (IFES 2019: 14).

Гражданите на Тунис имат право да гласуват в един от 33 избирателни района, като 27 от тях се намират в Тунис, а шест са предвидени за тунизийци, живеещи в чужбина (POMED 2019: 4). Окончателният брой на списъците с кандидати, допуснати от Върховния независим орган за избори, е 1504 (включително 1341 списъка с кандидати, състезаващи се в Тунис и 163 – в чужбина). Сред 1341 кандидатски листи в Тунис има 589 партийни списъка, 283 коалиционни списъка и 469 списъка с независими кандидати. От тези 1341 списъка 1157 са оглавявани от мъже и едва 184 – от жени (IFES 2019: 14).

Въпреки че броят на тунизийските граждани, имащи активно избирателно право, се увеличава, интересен е фактът, че избирателната активност за парламентарните избори през 2019 г. бележи драстичен спад. През 2014 г. се наблюдават 65,70% избирателна активност⁵, а през 2019 г. едва – 40,60%⁶. Много тунизийци са разочаровани от неуспеха на традиционните политически партии да се справят с високата безработица, лошите услуги и нарастващите разходи за живот и демонстрират отказ от упражняване на правото на

⁴ **Tunisia's Constitution of 2014.** [https://www.constituteproject.org/constitution/Tunisia_2014.pdf, дата на достъп: 15.05.2020]

⁵ **Election Guide 2014:** Election for Tunisian Assembly of People's Representatives. [<http://www.electionguide.org/elections/id/2746/>, дата на достъп: 17.05.2020]

⁶ **Election Guide 2019:** Election for Tunisian Assembly of People's Representatives. [<http://www.electionguide.org/elections/id/3175/>, дата на достъп: 17.05.2020]

избор, и респективно от участие в политическия живот на страната. Забелязва се, че екзалтацията от свързаните с Арабската пролет процеси и ентузиазмът от промените в конституцията и институциите вече са отминали. Предвид нехомогенността и разслоението на гражданското мнение, отказа на повече от половината граждани да участват в изборния процес и липсата на законодателен праг за влизане на партиите в Асамблеята, очаква се новият парламент да е съставен от множество партии. Тази силна партийна фрагментираност впоследствие затруднява изключително процеса по преговори-те за сформирание на правителство.

Според официалните данни на Върховния независим орган за избори ислямистката партия Ал-Нахда (Ennahda / Възраждане) получава най-голяма обществена подкрепа, като печели 561 132 гласа (19,63%) и се сдобива с 52 места в Асамблеята. Въпреки че се оказва най-широко подкрепената партия в Тунис, тя губи 17 места в парламента в сравнение с предходните парламентарни избори от 2014 г. (ISIE 2019). Новоучредената през 2019 г. партия Калб Тунес (Qalb Tounes/Сърцето на Тунис), която по време на кампанията промотира приоритетна законодателна инициатива за създаване на „спешна стратегия и подход за задоволяване на нуждите на бедните“ (POMED 2019: 18), заема второ място с 415 913 гласа (14,55%) и взема 38 места (ISIE 2019). Третата партия според вота на гражданите е Ал-Хизб Аддустури ал-Хур (Free Destourian Party / Свободна конституционна партия), която събира 189 356 (или 6,63%) от гласовете. Тя влиза за първи път в парламента и получава едва 17 места в резултат от метода на Хейр. Този метод, въпреки че се смята за благоприятен за малките партии и че води до политически плурализъм, не е в полза Ал-Хизб Аддустури ал-Хур. Нейните симпатизанти са привърженици на стария режим на Бен Али. Партията Аттаяр (Democratic Current / Демократично движение) получава 183 464 гласа (6,42%) и влиза в парламента с 22 депутати, или с 19 повече от предходните избори. Новосформираната коалиция Ал-Карам (Dignity Coalition / Коалиция Достойнство), която води специално насочена към постигане на целите на Арабската революция предизборна кампания, взема 169 651 гласа (5,94%) и откъква 21 места в

надпреварата. Движението Ал-Ешааб (People's Movement / Народно движение) е с 129 604 гласа (4,53%) и 15 депутатски места, т.е. с 12 повече от предходните избори. Партията Тая Тунис (Vive la Tunisie / Да живее Тунис) влиза за първи път в Асамблеята с 14 места, или 116 582 гласа (4,08%). Част от нейните членове са отцепили се от партията Нидаа Тунес. Друга новосъздадена партия – Ал-Бадил Еттунси (Tunisian Alternative / Тунизийска алтернатива) – печели 46 046 гласа (1,61%) и взема 3 места. В предизборната си кампания партията заявява, че има за цел да възстанови доверието в правителствените институции и се опитва да се позиционира като „антисистемна“ и „неидеологическа“, изразявайки недоволство от възприетата от коалиционното правителство липса на действия (POMED 2019: 12). Партията Нидаа Тунес (Nidaa Tounes / Призив за Тунис) на бившия президент Есебси печели едва 43 213 гласа (1,51%) и взема само 3 места в Асамблеята, или с 83 места по-малко от предходните парламентарни избори (ISIE 2019). Това е най-категоричният спад в рейтинга на политическа партия в Тунис в рамките само на 5 години. Такъв рязък спад ясно сочи, че обществената подкрепа към партията е базирана изцяло на фигурата и авторитета на покойния ѝ лидер – Есебси. Още 12 депутати влизат с независими листи в Асамблеята на народните представители (ISIE 2019).

Последните парламентарни избори водят до създаването на дълбоко разпокъсана Асамблея (в нея влизат 20 партии и коалиции), в която никоя партия не е спечелила повече от една четвърт от местата. След обявяването на официалните резултати започват дълги и трудни преговори, защото „граденото с години понякога изчезва за секунди“ (Белогашев 2016: 186). През януари 2020 г. е направен неуспешен опит за формиране на правителство. Едва на 27 февруари 2020 г. парламентът сформира коалиционно правителство след месеци политическа борба. Новата правителствена коалиция включва партиите: Ал-Нахда, Тая Тунес, Аттаяр и Ал-Бадил Еттунси и движението Ал-Ешааб, както и няколко независими кандидати. Управляващото мнозинство е одобрено с 129 гласа „за“ и 77 „против“⁷.

⁷ **Reuters** 2020: Tunisia's parliament approves a coalition government. [<https://www.reuters.com/article/us-tunisia-goverment-idUSKCN20L07N>,

Новото тунизийско правителство се изправя пред голямо икономическо предизвикателство след години на нисък икономически растеж, постоянна безработица, голям държавен дефицит, нарастващ дълг, висока инфлация и влошаващо се качество на публичните услуги. В допълнение управляващите ще трябва да осигурят ново външно финансиране на стойност 3 млрд. долара след приключване на програмата за заем на Международния валутен фонд през април 2020 г., като все още не е договорена нова финансова подкрепа⁸. Едва два дни след сформирването си коалиционното правителство трябва да преодолее първото сериозно предизвикателство – приемането на поредицата от противоепидемични мерки, които са свързани с пандемията, причинена от коронавирусната инфекция, и справянето с последствията от тях.

В заключение може да се обобщи, че парламентарните избори в Тунис през 2019 г. демонстрират поредното разместване на политическия пейзаж, характеризиращ се с непостоянна политическа система и изобилие от нови политически актьори. Традицията на Тунис за консенсусна политика е поставена на изпитание с опита за формиране на правителство. Страната има да извърви дълъг път към демократична стабилност, но въпреки това Тунис успява да промени устойчивите дестабилизиращи тенденции в региона, а тунизийците граждани са готови за предизвикателството да продължат да работят за своето по-добро социално, икономическо и политическо бъдеще.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Белогашев 2016: Белогашев, Г. Социологически изследвания на Димитър Михалчев, София: Пропелер. // **Belogashev 2016:** Belogashev, G. Sotsiologicheski izsledvaniya na Dimitar Mihalchev, Sofia: Propeler.

Бузов 2017: Бузов, В. „Моделът на театрализираните „демократични“ революции – случаите на Румъния и България“. // Политическата демагогия в прехода, Център за исторически и политологически изследвания – катедра „Политология“ на УНСС, София: Фондация „Солидарно общество“. // **Buzov 2017:** Buzov, V. „Modelat na teatraliziranite „demokratichni“

дата на достъп: 16.05.2020]

⁸ Пак там.

revolyutsii – sluchaihte na Rumania i Balgaria“ // Politicheskata demagogia v prehoda, Tsentar za istoricheski i politologicheski izsledvania – katedra „Politologia“ na UNSS, Sofia: Fondatsia „Solidarno obshtestvo“.

Канев, Тодоров 2014: Канев, Д., А. Тодоров. Качеството на демокрацията в България, София: Изток – Запад // **Kanev, Todorov 2014:** Kanev, D., A. Todorov. Kachestvoto na demokratsiyata v Balgaria, Sofia: Iztok – Zapad.

Карамихалева 2015: Карамихалева, Р. Положителният пример на Тунис. Онлайн: <https://news.unabg.org/polozhitelniyat-primer-na-tunis/>, дата на достъп: 15.05.2020. // **Karamihaleva 2015:** Karamihaleva, R. Polozhitelniyat primer na Tunis. Onlayn: <https://news.unabg.org/polozhitelniyat-primer-na-tunis/>, data na dostap: 15.05.2020.

Наама 2016: Наама, К. „Арабската пролет и ролята на социалните мрежи в АР Египет“ // Социално-икономически анализи, Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, кн. 1/2016 (9). // **Naama 2016:** Naama, K. „Arabskata prolet i rolyata na sotsialnite mrezhi v AR Egipt“ // Sotsialno-ikonomicheski analizi, Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, kn. 1/2016 (9).

Узунова 2018: Узунова, Д. Злото и страданието в традицията на руския религиозен екзистенциализъм, Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“. // **Uzunova 2018:** Uzunova, D. Zloto i stradaniето v traditsiyata na ruskiya religiozen ekzistentsializam, Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.

A Guide to Tunisia’s 2019 Parliamentary Elections 2019: Washington, D.C.: The Project on Middle East Democracy (POMED).

Election Guide 2014: Election for Tunisian Assembly of People’s Representatives. Онлайн: <http://www.electionguide.org/elections/id/2746/>, дата на достъп: 17.05.2020.

Election Guide 2019: Election for Tunisian Assembly of People’s Representatives. Онлайн: <http://www.electionguide.org/elections/id/3175/>, дата на достъп: 17.05.2020.

Elections in Tunisia – 2019 Parliamentary Elections 2019: Arlington Virginia: The International Foundation for Electoral Systems (IFES).

Freedom House 2019: Countries and Territories. Онлайн: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>, дата на достъп: 03.04.2020.

Freedom House 2020: Freedom in the World Research Methodology. Онлайн: <https://freedomhouse.org/reports/freedom-world/freedom-world-research-methodology>, дата на достъп: 03.04.2020.

Independent High Authority for Elections (ISIE) 2019. Онлайн: <http://www.isie.tn/wp-content/uploads/2019/10.pdf>, дата на достъп: 16.05.2020.

Kaleynska 2016: Kaleynska, T. “Democracy Assistance – Bulgaria and the Council of Europe (1989–2007)”// Revista de Stiinte Politice, vol. 50, Craiova: Universitatea din Craiova.

Reuters 2020: Tunisia’s parliament approves a coalition government. Онлайн: <https://www.reuters.com/article/us-tunisia-government-idUSKCN20L07N>, дата на достъп: 16.05.2020.

Tunisia’s Constitution of 2014. Онлайн: https://www.constituteproject.org/constitution/Tunisia_2014.pdf, дата на достъп: 15.05.2020.

Williams and Associates 2014: Survey of Tunisian Public Opinion, Salem, Massachusetts: International Republican Institute.